

بررسی تاثیر مجازی شدن آموزش بر برنامه درسی پنهان در دوران کووید ۱۹

معین فلاح

کارشناس ارشد سیستم های اقتصادی و اجتماعی، مهندسی صنایع، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران،
آدرس ایمیل: moeinfallah@yahoo.com

چکیده

هدف این پژوهش بررسی اثرگذاری مجازی شدن آموزش در دوران همه گیر شدن ویروس کرونا بر برنامه درسی پنهان در مقطع کارشناسی دانشگاه آزاد اسلامی بوده است. پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی و پیمایشی می باشد. به منظور جمع آوری داده ها، از پرسشنامه استاندارد با ۲۹ گویه استفاده شد. پرسشنامه ها بطور مجازی بین ۴۰۰ نفر از دانشجویان مقطع کارشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز توزیع شد. نتایج بررسی های صورت گرفته نشان داد که بطور کلی مجازی شدن آموزش بر برنامه درسی پنهان اثرگذار بوده است. این تاثیر بر دو بعد جو اجتماعی و ارتباطات متقابل انسانی و ساختار سازمانی برنامه درسی قابل مشاهده بوده است. همچنین تاثیر مجازی شدن آموزش بر ساختار فیزیکی برنامه درسی پنهان نیز رد شد.

واژگان کلیدی: برنامه درسی پنهان، آموزش مجازی، دوران کووید ۱۹.

۱. مقدمه

چشم انداز جهانی آموزش عالی به دلیل شیوع ویروس کووید ۱۹ به طرز چشمگیری تغییر کرده است. دانشگاه ها تعطیل یا نیمه تعطیل شده اند و روش های آموزشی مجازی و سایر روش ها جایگزین روش های کلاسیک آموزش عالی شده است. در این میان تاثیرات همه گیر شدن این ویروس بر ابعاد آموزش و تحصیل از اهمیت ویژه ای برخوردار است. زیرا واکنش ها به این پاندمی، بر ابعاد مختلفی از رفتار دولت ها و مردم موثر بوده است. یکی از ویژگی های تحصیل که ممکن است به علت تغییر سیاست ها و روش های آموزشی، تحت تاثیر چشمگیر قرار گرفته باشد، برنامه درسی پنهان است. نخستین بار «فیلیپ جکسون» مفهوم برنامه درسی پنهان را در کتاب «زندگی در کلاس درس» مطرح کرد (هوفریچتر و همکاران، ۲۰۲۱). وی معتقد بود که شاگردان برنامه درسی پنهان را از طریق جنبه های غیر آکادمیک مدرسه که شامل عناصر قدرت، جمعیت و تشویق است در کلاس درس می آموزند. در واقع شاگردان هنجارهایی را با عنایت به دارا بودن قدرت معلم، از جمعیت کلاس و نظام تشویق می آموزند. جکسون این هنجارهای آموخته شده را برنامه درسی پنهان خواند (صفایی موحد و باوفا، ۱۳۹۲). پس از جکسون نیز اندیشمندان زیادی نظیر اپل، ژيرو و آیزنر، به تبیین ابعاد و ماهیت این مفهوم پرداختند. مارگولیس (۲۰۰۱) معتقد است که نظریات مطرح شده در مورد برنامه درسی پنهان را می توان در سه دیدگاه کارکردگرایی، مارکسیستی، و مقاومت انتقادی بررسی نمود.

ملکی (۱۳۸۶) با الهام از سیلور و الکساندر، عوامل موثر در شکل گیری برنامه درسی پنهان را به شرح ذیل بیان نمود:

الف- قوانین و مقررات موجود و ساری در محل آموزش؛

ب- روابط بین افراد در محل آموزش؛

ج- ارتباط متقابل استاد و دانشجو؛

د- تدریس و نوع آن.

اگرچه این عوامل را می توان در شکل گیری برنامه درسی پنهان در دانشگاه نیز موثر دانست، اما شرایط ویژه مقرراتی و فرهنگی آموزش عالی در ایران، مانند هر کشور دیگر، باعث می شود که عوامل موثر دیگری نیز در شکل گیری برنامه درسی پنهان به ایفای نقش بپردازند. فرهنگ حاکم بر کلاس و رفتارهای فردی و ... همگی در دوران آموزش مجازی و آموزش آنلاین دستخوش تغییراتی شده است که مساله اصلی این پژوهش بررسی میزان اثرگذاری مجازی شدن دوره های آموزش بر برنامه درسی پنهان در دانشگاه های کشور است. بر همین اساس، ابتدا به بررسی مفاهیم برنامه درسی پنهان و آموزش مجازی در دوران کرونا پرداخته شده است و پس از آن، بر اساس چارچوب نظری ذکر شده، فرضیه های پژوهش مطرح شده اند. سپس روش شناسی و یافته های پژوهش بیان شده و در پایان بحث و نتیجه گیری انجام گرفته است.

۲. ادبیات پژوهش**۲-۱. مفاهیم و نظریه ها**

برنامه درسی پنهان، دانش اعتقادات و نگرش ها، رفتارها و قوانینی را شامل می شود که دانش آموزان هم به صورت قصد شده و هم بصورت قصد نشده در خود درونی می کنند (دیوتچ، ۲۰۰۴). هبرت (۲۰۰۰) برنامه درسی پنهان همه عقایدی را شامل می شود که دانش آموز به طور منفعل مستقیماً از محیط و چیزهای زنده و غیر زنده موجود در اطراف خود می آموزد. برنامه درسی پنهان بعد غیرقابل پیش بینی یادگیری است. طراحی آموزشی بدون توجه به این بعد، غفلت از بخش مهمی است که در یادگیری دانش آموزان تأثیر فراوان دارد. برنامه درسی پنهان را باید یکی از سرمایه های مفهومی رشته برنامه درسی به شمار آورد. طرح این مفهوم سبب شده است تا نگاه سطحی نگرانه نسبت به پدیده برنامه درسی کاهش یافته و به صورت اجرایی در برنامه های آموزشی مدارس مدنظر قرار گیرد (نیتنس، ۲۰۲۰).

کلمه ی برنامه درسی، معادل واژه "curriculum" است و از نظر لغت از کلمه لاتین currere به معنای راهی که باید طی شود گرفته شده است. این تصور بر یک مسیر یا برخی موانع یا وظایفی دلالت می کند که هر فرد بر آن ها غلبه پیدا می کند. یعنی

مقوله هایی که دارای آغاز و انجام است و باید هدف هایی از آن ها منتج شود (صفایی موحد و باوفا، ۱۳۹۲). "آیزنر" در تعریف برنامه درسی می گوید: «برنامه درسی عبارت است از یک سلسله وقایع آموزشی طراحی شده که به قصد تحقق نتایج آموزشی برای یک یا چند دانش آموز پیش بینی شده است» (هاشمی و خدابخشی، ۱۳۹۶).

برنامه ریزی درسی شامل سازماندهی یک سلسله فعالیت های یاددهی - یادگیری به منظور ایجاد تغییرات مطلوب در رفتار یادگیرنده و ارزشیابی میزان تحقق این تغییرات است (محمدی مهر، ۱۳۹۲). با این وجود در بسیاری از موارد برنامه درسی از فهرستی از هدف های آموزشی و مطالبی که در مدارس باید تدریس شود تجاوز نمی کرد، در سال های اخیر مفهوم برنامه درسی گسترش یافته است، تا آنجا که برنامه تفصیلی کلیه فعالیت های یادگیری یادگیرنده، انواع وسایل آموزشی، پیشنهادهای در مورد راهبردهای یاددهی- یادگیری و شرایط اجرای برنامه را شامل شده است (هاشمی و خدابخشی، ۱۳۹۶).

مارلو و مین هیوا (۲۰۱۹) در گزارش پژوهشی خود که به بررسی کلیدی موضوع های برنامه درسی پرداختند به این مطلب اشاره کردند که مدیران مدارس به عنوان رهبران و فرهنگ سازان مدارس بیشترین تأثیر را در برنامه درسی پنهان دارند. از منظر جامعه شناختی، برنامه درسی پنهان عبارت است از: انتقال ارزشها و نگرشهای فرهنگی، مانند سازگاری با قدرت، جریان های روزمره و مقررات و اطاعت از آنها (فتحی و همکاران، ۱۳۹۹). برنامه درسی پنهان، انتقال فرصت طلبانه، ضروری و مشخص نشده رفتارها و اعتقادات؛ این نوع برنامه، آن دسته از پیامهایی را در بر می گیرد که در خصوص حرفه ای گرایی، آداب و رسوم، مناسک و نقش های غیررسمی، به دانش آموزان منتقل می شوند که به عبارتی، بخشی از جریان اجتماعی سازی در مدارس است (نیتنس، ۲۰۲۰).

ژیرو (۱۹۸۳)، نظریه پرداز مشهور برنامه درسی پنهان، در مقدمه کتاب برنامه درسی پنهان و تربیت اخلاقی درباره پدیدآیی اصلاح علمی برنامه درسی پنهان می نویسد: "می توان گفت بحث برنامه درسی پنهان با انتشار کتاب جکسون، زندگی در کلاس درس در ۱۹۶۸ آغاز شده است. پس از انتشار این کتاب نظریه پردازان برنامه درسی و برنامه ریزان نظام آموزشی درباره آنچه مدرسه انجام می دهد و آنچه انجام نمی دهد، مخصوصاً در مورد تدریس آشکار و ضمنی که در کلاس انجام می گیرد، مباحث بسیاری را مطرح کرده اند. در همه این بحث ها یک چیز مورد وفاق صاحب نظران است و آن اینکه دانشگاه و مدرسه محل اجتماعی کردن است (محمدی مهر، ۱۳۹۲).

طبق نظر کنتی (۲۰۰۹) فراگیران علاوه بر دوره های آموزش رسمی، دوره های آموزش غیرمکتوبی (شفاهی) هم می گذرانند که برنامه ریزی رسمی و مشخصی ندارد و یک دوره آموزش غیر رسمی به شمار می رود. این آموزش غیررسمی برنامه درسی پنهان نامیده می شود که در بردارنده ارزشها و روابط داخل گروه و آداب مربوط به فرآیند اجتماعی شدن فراگیران است (هاشمی و خدابخشی، ۱۳۹۶).

۲-۲. پیشینه پژوهش

صفائی موحد و با وفا (۱۳۹۲) در پژوهش خود به بررسی عوامل شکل دهنده برنامه درسی پنهان در آموزش عالی ایران بر اساس یک مردم نگاری خودنگاشت پرداختند. در این مقاله سعی شده است تا تجربیات زیسته محققان از حضور ۱۰ ساله در دانشگاه های ایران در چارچوب عوامل شکل دهنده برنامه درسی پنهان تبیین شود. بدین منظور ابتدا تجربیات محققان به نگارش درآمده و سپس با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی، به استخراج و سازماندهی مقولات حول محور برنامه درسی پنهان پرداخته شده است. به عقیده محققان، عواملی که موجب شکل گیری برنامه درسی پنهان در آموزش عالی ایران می شوند را می توان به شرح ذیل برشمرد: انعطاف برنامه درسی، آزادی نسبی دانشجویان در انتخاب اساتید، انعطاف شیوه ارزشیابی، پروژه پایان نامه یا رساله، پررنگ تر شدن حضور نهادهای سیاسی در دانشگاه، تنوع قومی و طبقاتی، اختلاط جنسیتی، گفتمان علم اندوزی، جایگاه متفاوت رشته های دانشگاهی، پایگاه اجتماعی موسسات مختلف آموزش عالی.

هاشمی و خدابخشی (۱۳۹۶) در پژوهشی به بررسی برنامه درسی پنهان و نقش آن در مدارس پرداختند. هدف این پژوهش، شناسایی عوامل مثبت و منفی موثر منبعت از برنامه ی برنامه درسی پنهان بر دانش آموزان است. برنامه درسی پنهان بعد غیرقابل پیش بینی یادگیری است. طراحی آموزشی بدون توجه به این بعد، غفلت از بخش مهمی است که در یادگیری دانش آموزان تأثیر فراوان دارد. برنامه درسی پنهان را باید یکی از سرمایه های مفهومی رشته برنامه درسی به شمار آورد. طرح این مفهوم سبب شده است تا نگاه سطحی نگرانه نسبت به پدیده برنامه درسی کاهش یافته و به صورت اجرایی در برنامه های آموزشی مدارس مدنظر قرار گیرد.

محبوبی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله ای تحت عنوان " بررسی رابطه برنامه درسی پنهان با باورهای انگیزشی و کارآفرینی دانشجویان دانشگاه پیام نور" به بررسی این موضوع پرداخته اند، از نتایج به دست آمده این پژوهش می توان به این موارد اشاره کرد:

۱. برنامه درسی پنهان با باورهای انگیزشی و کارآفرینی رابطه معناداری وجود دارد.
 ۲. مولفه های برنامه درسی پنهان از جمله ساختار سازمانی، جو اجتماعی و ساختار فیزیکی بر باورهای انگیزشی و کارآفرینی موثرند.

طهماسب زاده و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله خود به بررسی نقش مولفه های برنامه درسی پنهان در سازگاری حرفه ای دانشجویان دانشگاه تبریز پرداختند و به این نتایج رسیده اند که در نظر گرفتن فرصت حضور در کلاس برای یاددهی و یادگیری بیشتر فراگیران، افزودن به غنای فرصتهای یادگیری سازنده در محیط دانشگاه و آسیب شناسی و رفع موانع راه های کسب نگرش و دانش از جمله مهمترین نقش های برنامه درسی پنهان بر سازگاری حرفه ای دانشجویان دانشگاه تبریز بوده است.

هوفریچتر و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهش خود به بررسی افزایش رفاه مدرسه در دبیرستان ها از طریق تقویت برنامه درسی پنهان و کلاس های حمایتی و فضای مدرسه پرداختند. نتایج حاصل از مدل های معادله ساختاری در این پژوهش نشان می دهد که برنامه درسی پنهان به رضایت دانش آموزان از مدرسه کمک می کند، در حالیکه جو کلاس و فضای مدرسه موجب افزایش نگرش های ضد مدرسه می شود. این مطالعه بر اهمیت هر دو عامل فردی و زمینه ای تأکید می کند و به طور متفاوتی در رفاه مدرسه نقش دارد.

۲-۳. چارچوب نظری و فرضیه های پژوهش

پوتوین و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهش خود سه بعد اصلی را برای بررسی برنامه درسی پنهان معرفی می کند که شامل جو اجتماعی و ارتباطات متقابل انسانی، ساختار فیزیکی و ساختار سازمانی است. بر همین اساس فرضیه های پژوهش بدین صورت مطرح می شوند که:

مجازی شدن آموزش بر برنامه درسی پنهان در دوران کووید ۱۹ تأثیرگذار بوده است.

بر اساس مدل پوتوین و همکاران (۲۰۲۰) فرضیه های فرعی پژوهش بصورت زیر تبیین می گردد:

مجازی شدن آموزش بر جو اجتماعی و ارتباطات متقابل انسانی برنامه درسی پنهان در دوران کووید ۱۹ تأثیرگذار بوده است.

مجازی شدن آموزش بر ساختار فیزیکی برنامه درسی پنهان در دوران کووید ۱۹ تأثیرگذار بوده است.

مجازی شدن آموزش بر ساختار سازمانی برنامه درسی پنهان در دوران کووید ۱۹ تأثیرگذار بوده است.

۳. روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش گردآوری داده ها، توصیفی و پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش حاضر، کلیه دانشجویان مقطع کارشناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز بوده است. با توجه به تعداد نزدیک به ۱۵ هزار دانشجوی کارشناسی در این دانشگاه، مشغول به تحصیل هستند. با توجه به عدم دسترسی محقق به کلیه دانشجویان، از روش نمونه گیری استفاده شد. به همین منظور با استفاده از روش نمونه گیری کوکران برای جوامع محدود، تعداد اعضای نمونه تخمین زده شد.

طبق فرمول کوکران و با در نظر گرفتن مقادیر ۰,۵ برای p و q و ۱,۹۶ برای Z و همچنین ۰,۰۵ برای d تعداد نمونه ۳۷۵ دانشجو محاسبه شد که برای اطمینان بیشتر ۴۰۰ پرسشنامه توزیع شد. پرسشنامه ها بصورت آنلاین و در گروه های فعال در شبکه های اجتماعی توزیع گردید. روش نمونه گیری غیرتصادفی و براساس دسترسی و تمایل به همکاری دانشجویان بوده است. روش گردآوری اطلاعات بصورت کتابخانه ای بوده و نظریه ها و مبانی و پیشینه تحقیق پژوهش حاضر با استفاده از پژوهشها، مقالات، کتب، پایان نامه ها و دستاوردهای تحقیقاتی سایر محققان داخلی و خارجی که آثار آنها در پایگاه های علمی معتبر داخلی و خارجی معتبر جمع آوری شد. همچنین برای جمع آوری داده ها، از روش میدانی استفاده شد. یعنی با استفاده از پرسشنامه، داده های مورد نیاز، از بین نمونه آماری تعیین شده جمع آوری گردید. در این پرسشنامه از دانشجویان درخواست شد تا به ۲۹ سؤال پاسخ بدهند. سؤالات این پرسشنامه برگرفته از پژوهش پوتوین و همکاران (۲۰۲۰) بوده است. طیف مورد استفاده نیز طیف ۵ تایی لیکرت بوده است. برای تحلیل پرسشنامه از آزمون t استفاده شده است.

۴. یافته های پژوهش

نتایج آماری جمعیت شناختی پاسخ دهندگان در زمینه جنسیت نشان داد که ۳۹ درصد از پاسخ دهندگان مرد و ۶۱ درصد نیز خانم بوده اند. همچنین نتایج بررسی سن پاسخ دهندگان نشان داد که ۵۱ درصد پاسخ دهندگان کمتر از ۲۰ سال، ۴۲ درصد آنها بین ۲۰ تا ۲۵ سال و ۷ درصد آنها بیش از ۲۵ سال سن داشته اند. در ادامه به بررسی نتایج میانگین و واریانس ارزیابی پاسخ های دانشجویان به تاثیر کوید ۱۹ بر برنامه درسی پنهان در دانشگاه پرداخته شده است.

جدول ۱: میانگین و واریانس ارزیابی پاسخ های دانشجویان به تاثیر کوید ۱۹ بر برنامه درسی پنهان در دانشگاه

ابعاد متغیر	سؤال پژوهش	میانگین	واریانس
جو اجتماعی و ارتباطات متقابل انسانی	آیا همه گیری ویروس کرونا بر نحوه ی ارتباط رسمی بین کارکنان دانشگاه اثر گذار بوده است؟	۳,۶۴۷	۱,۲۵
	آیا همه گیری ویروس کرونا بر نحوه ی ارتباط بین اساتید و کارکنان دانشگاه اثر گذار بوده است؟	۳,۶۵۴	۱,۱۴
	آیا همه گیری ویروس کرونا بر وضعیت اقتصادی و طبقاتی دانشجویان اثر گذار بوده است؟	۴,۴۲۶	۱,۱۵
	آیا همه گیری ویروس کرونا بر توانایی دانشجویان در برقراری ارتباط با یکدیگر اثر گذار بوده است؟	۴,۷۲۶	۱,۱۶
	آیا همه گیری ویروس کرونا بر نحوه ی ارتباط بین اساتید و دانشجویان اثر گذار بوده است؟	۴,۷۷۹	۱,۰۲
	آیا همه گیری ویروس کرونا بر وضعیت ظاهری کارکنان دانشگاه اثر گذار بوده است؟	۲,۹۸۲	۱,۰۷
	آیا همه گیری ویروس کرونا بر نحوه ی ارتباط بین اساتید اثر گذار بوده است؟	۳,۷۷۸	۱,۰۱
	آیا همه گیری ویروس کرونا بر نحوه ی اجرای قوانین و مقررات دانشگاه اثر گذار بوده است؟	۴,۰۱۹	۱,۲۹
	آیا همه گیری ویروس کرونا بر نحوه ی ارتباط بین کادر اداری و آموزشی دانشگاه اثر گذار بوده است؟	۴,۲۲۷	۰,۹۳۸
	آیا همه گیری ویروس کرونا بر نظارت مدیر و معاونان دانشگاه بر عملکرد اساتید دانشگاه اثر گذار بوده است؟	۳,۲۹۸	۱,۰۲
آیا همه گیری ویروس کرونا بر نحوه ی عملکرد گروه های آموزشی اساتید دانشگاه اثر گذار بوده است؟	۳,۹۲۵	۱,۸۷	

۱,۸۵	۳,۶۲۷	آیا همه گیری ویروس کرونا بر نحوه ی ارتباط بین کادر خدماتی و آموزشی دانشگاه اثر گذار بوده است؟	ساختار فیزیکی
۱,۸۴	۳,۹۲۷	آیا همه گیری ویروس کرونا بر فرهنگ موجود در دانشگاه اثر گذار بوده است؟	
۱,۱۹	۴,۷۷۲	آیا همه گیری ویروس کرونا بر موقعیت جغرافیایی دانشگاه اثر گذار بوده است؟	
۱,۲۱	۳,۹۱۸	آیا همه گیری ویروس کرونا بر کیفیت امور فرهنگی در دانشگاه اثر گذار بوده است؟	
۱,۳۹	۱,۰۲۷	آیا همه گیری ویروس کرونا بر نوع رنگ آمیزی دانشگاه اثر گذار بوده است؟	
۱,۸۱	۲,۸۱۷	آیا همه گیری ویروس کرونا بر وجود امکانات اولیه درمانی و امنیتی در دانشگاه اثر گذار بوده است؟	
۱,۸	۲,۶۶۵	آیا همه گیری ویروس کرونا بر ظاهر فیزیکی دانشگاه اثر گذار بوده است؟	
۱,۲۸	۴,۲۶۱	آیا همه گیری ویروس کرونا بر امکانات آموزشی دانشگاه اثر گذار بوده است؟	
۱,۲۱	۲,۹۶۲	آیا همه گیری ویروس کرونا بر نوع چیدمان صندلی های دانشگاه اثر گذار بوده است؟	
۱,۸	۲,۱۱۰	آیا همه گیری ویروس کرونا بر ظاهر فیزیکی و طریقه معماری دانشگاه اثر گذار بوده است؟	
۱,۲۱	۳,۹۲۸	آیا همه گیری ویروس کرونا بر نوع و جنس نوشت افزارها و کتاب های کتابخانه دانشگاه اثر گذار بوده است؟	
۱,۱۹	۴,۲۵۶	آیا همه گیری ویروس کرونا موجب شده است که فضای دانشگاه تبدیل به یک محیط آرام شود؟	
۱,۷۸	۳,۸۱۹	آیا همه گیری ویروس کرونا بر روش های تشویق اساتید دانشگاه اثر گذار بوده است؟	
۱,۲۹	۴,۲۲۷	آیا همه گیری ویروس کرونا بر نحوه ی گروه بندی و کلاس بندی دانشجویان دانشگاه اثر گذار بوده است؟	
۱,۷۸	۴,۴۲۷	آیا همه گیری ویروس کرونا بر نحوه ی اجرای برنامه درسی رسمی دانشگاه اثر گذار بوده است؟	
۱,۲۸	۳,۱۱۰	آیا همه گیری ویروس کرونا بر شیوه های مدیریت دانشگاه اثر گذار بوده است؟	
۱,۶۵	۴,۶۲۳	آیا همه گیری ویروس کرونا بر تفویض اختیار و آزادی عمل به اساتید از طرف مدیر گروه اثر گذار بوده است؟	
۱,۳۱	۳,۹۶۷	آیا همه گیری ویروس کرونا بر روش های جریمه کردن اساتید اثر گذار بوده است؟	

در ادامه به بررسی فرضیه های پژوهش پرداخته شده است.

جدول ۲: بررسی فرضیه های پژوهش

متغیر	آماره t	درجه آزادی	sig	اختلاف میانگین
برنامه درسی پنهان	۵,۲۲۹	۳۷۴	۰,۰۳۷	۰,۷۲
جو اجتماعی و ارتباطات متقابل انسانی	۱۱,۲۸۳	۳۷۴	۰,۰۰۶	۰,۹۲۳
ساختار فیزیکی	۱,۲۱۵	۳۷۴	۰,۰۷۹	۰,۲۷۱
ساختار سازمانی	۱۶,۲۲۸	۳۷۴	۰,۰۰۱	۱,۰۲

بر اساس نتایج به دست آمده مشخص می شود که فرضیه اصلی پژوهش یعنی مجازی شدن آموزش بر برنامه درسی پنهان در دوران کووید ۱۹ تاثیر گذار بوده است رد نمی شود و می توان چنین بیان کرد که مجازی شدن آموزش در سطح معناداری ۹۵

درصد بر برنامه درسی پنهان اثرگذار بوده است. با توجه به سؤالات مطرح شده، دانشجویان معتقد بودند که بطور کلی، برنامه درسی پنهان تحت تاثیر مجازی شدن آموزش در دوره همه گیر شدن ویروس کرونا قرار گرفته است. همچنین بر اساس نتایج به دست آمده، مشخص شد که مجازی شدن آموزش بر جو اجتماعی و ارتباطات متقابل انسانی برنامه درسی پنهان در دوران کووید ۱۹ تاثیرگذار بوده است. نتایج نشان می دهد که در سطح معناداری ۹۵ درصد، جو اجتماعی و ارتباطات متقابل انسانی، تحت تاثیر آموزش مجازی قرار گرفته است. نتایج به دست آمده نشان می دهد که مجازی شدن آموزش تاثیر چندانی بر ساختار فیزیکی برنامه درسی پنهان در دوران کووید ۱۹ نداشته است و این فرضیه رد شده است. زیرا بر اساس تحلیل های صورت گرفته، معناداری این فرضیه رد شده است. همچنین بررسی فرضیه فرعی سوم نشان می دهد که مجازی شدن آموزش بر ساختار سازمانی برنامه درسی پنهان در دوران کووید ۱۹ تاثیرگذار بوده است. بدین معنی که در سطح اطمینان ۹۵ درصد، مجازی شدن آموزش، موجب تغییر ساختار سازمانی برنامه درسی پنهان شده است.

۵. بحث و نتیجه گیری

آموخته های فراگیرندگان به مطالب درسی و الزامات قانونی یک موسسه آموزشی محدود نمی شود. عواملی فراتر از برنامه درسی رسمی وجود دارند که می توانند باعث شکل گیری یک برنامه درسی پنهان شوند. برنامه درسی پنهان شامل جو اجتماعی و ارتباطات متقابل انسانی، ساختار فیزیکی و ساختار سازمانی است. همه گیری ویروس کرونا در کشور موجب ایجاد تغییر و تحولات بسیار گسترده ای در ساختار سیستم آموزشی کشور شده است و یکی از این تغییرات، مجازی شدن کلاس های آموزشی در مقطع کارشناسی بوده است. در این پژوهش محقق به بررسی تاثیر مجازی شدن آموزش بر برنامه درسی پنهان در مقطع کارشناسی پرداخته است. نتایج به دست آمده از پژوهش نشان داد که مجازی شدن آموزش موجب ایجاد تغییر عمده در ساختار سازمانی دانشگاه شده است. به خصوص آنکه دانشجویان اعتقاد به افزایش آزادی و قدرت اختیار اساتید در کلاس های مجازی، نحوه تدریس و اجرای برنامه آموزشی و نحوه گروه بندی و کلاس بندی در دانشگاه بوده اند. برگزاری کلاس ها در بستر آنلاین، موجب شده است که روش های مرسوم آموزش بطور کلی تغییر یافته و اساتید ملزم به تهیه محتوای آموزشی شوند. همچنین دانشجویان مورد بررسی بر این عقیده هستند که مجازی شدن آموزش بر جو اجتماعی و ارتباطات متقابل انسانی برنامه درسی پنهان اثرگذار بوده است. از منظر آنها ارتباط بین اساتید و دانشجویان و همچنین ارتباط دانشجویان با یکدیگر بیش از سایر گزینه ها دستخوش تغییر شده است و عدم حضور فیزیکی و ارتباطات رو در رو، تغییراتی را در انتظارات رفتاری دانشجویان ایجاد کرده است. همچنین وضعیت اقتصادی و طبقاتی دانشجویان نیز تحت تاثیر قرار گرفته است. طبق نظر دانشجویان مورد بررسی، مجازی شدن آموزش، تغییر چشمگیری بر ساختار فیزیکی دانشگاه نداشته است. هر چند عملا افراد به جای دانشگاه، در خانه و سایر اماکن، در کلاس آنلاین حاضر می شدند اما ساختار فیزیکی دانشگاه همچون گذشته می باشد و معماری و رنگ و شاخصه های ظاهری آن، تحت تاثیر کرونا قرار نگرفته است. نتایج به دست آمده از این پژوهش نشان می دهد که توجه به زوایای پنهان اثرگذاری پاندمی، باید در دستور مطالعه و پژوهش توسط محققان و سیاستگذاران حوزه آموزش قرار گیرد تا آثار سوء آن مدیریت شود.

مراجع

- صفایی موحد، سعید و باوفا، داوود. (۱۳۹۲). عوامل شکل دهنده برنامه درسی پنهان در آموزش عالی ایران: یک مردم نگاری خودنگاشت، دو فصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی، ۳(۷)، ۳۰-۵۳.
- طهماسب زاده شیخلار، داود، محمودی، فیروزو فرج پور بناب، فاطمه. (۱۳۹۷). نقش مولفه های برنامه درسی پنهان در سازگاری حرفه ای دانشجویان تبریز. راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، ۱۱ (۴)، ۸۶-۹۹.

- فتحی و اجارگاه، کورش و واحد چوکده، سکینه. (۱۳۸۵). شناسایی آسیب های تربیت شهروندی در برنامه درسی پنهان: نظام آموزش متوسطه نظری از دیدگاه معلمان زن شهر تهران و ارائه راهکارهایی برای بهبود وضعیت آن. فصلنامه نوآوری های آموزشی، ۹۳-۱۳۲، (۳)۵.
- محبوبی، طاهر، کریمی، سیدبهاءالدین و محبوبی، کمال. (۱۳۹۶). بررسی رابطه برنامه درسی پنهان با باورهای انگیزشی و کارآفرینی دانشجویان دانشگاه پیام نور. فصلنامه پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی، ۳ (۱۰۷).
- محمدی مهر، مژگان (۱۳۹۲). برنامه درسی پنهان و نقش آن در آموزش عالی. دو فصلنامه مطالعات آموزشی نما آجا. ۲ (۳) ۱۰-۵.
- هاشمی، سید احمد و خدابخشی صادق آبادی، فاطمه (۱۳۹۶). برنامه درسی پنهان و نقش آن در مدارس، پیشرفت های نوین در علوم رفتاری، ۲ (۸)، ۳۹-۵۵.
- Hoferichter, F., Hirvonen, R., & Kiuru, N. (2021). The development of school well-being in secondary school: High academic buoyancy and supportive class-and school climate as buffers. *Learning and Instruction*, 71, 101377.
- Putwain, D. W., & Daly, A. L. (2020). Do clusters of test anxiety and academic buoyancy differentially predict academic performance?. *Learning and Individual Differences*, 27, 157-162.